

УДК 821.161.2-1-93.09:17

МОРАЛЬНІСТЬ БЕЗ МОРАЛІЗУВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗКРИТТЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ДИТЯЧИХ ВІРШАХ АНАТОЛІЯ КОСТЕЦЬКОГО

Валерій Сиротенко

кандидат філологічних наук, доцент

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ Донецької області, Україна

valerij.s.kram@gmail.com

Анотація. Стаття спрямована на з'ясування того, яким чином А. Костецькому вдається порушувати важливі для становлення дитини як особистості етичні принципи, сповідування яких означатиме здатність творити добро. Для цього вірші письменника розподілено на п'ять тематичних груп, кожна з яких відбиває пріоритетне етичне начало (оптимізм, дружба, сумлінне ставлення до навчання, взаємини між дітьми та батьками, моральні якості дитини). Змістово-художній аналіз творів кожної тематичної групи здійснено з урахуванням особливих виражальних засобів (стилістичні фігури, образна символіка, жанрова специфіка), які є домінуючими для кожної з них. Завдяки цьому виразно виділяються моральні позиції, які сповідує автор, та ті художні підходи, які забезпечують їхню емоційно-естетичну реалізацію.

Виявлені змістово-художні особливості творів дозволяють здійснювати їхній поглиблений літературознавчо-методичний аналіз при вивченні творів А. Костецького в початкових класах.

Ключові слова: моральність; моралізування; морально-етична проблематика; паралелізм та риторичне питання як стилістичні фігури; персоніфікація; сатиричний пафос; гротеск; карикатурність; епіграма та байка як літературні жанри.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Із моменту (середина ХІХ ст.), коли почалося усвідомлення специфіки дитячої літератури не як прикладної ланки педагогіки, а як особливої естетико-інтелектуальної діяльності, спрямованої на пізнання людини та світу, дискусійного характеру набуло питання щодо співвідношення в дитячому творі таких понять, як моральність та моралізування (моралізаторство). Пов'язано це з тим, що однією з функцій дитячої літератури (як і художньої літератури взагалі) є виховна, але практична реалізація її розумілася по-різному. Не вдаючись у всі перипетії окресленої суперечки, сформулюємо власне розуміння цієї проблеми. Ці лексеми, маючи спільність кореня (морал-), суттєво відрізняються в значенні. Так, під моральністю розуміється «внутрішня установка індивіда діяти відповідно до своєї совісті і свободи волі <...>. Саме з моральністю пов'язано розрізнення добра і зла за умови, що індивідуумом визнаються ці категорії» [15]. Тобто, це етична категорія, згідно з якою індивід обирає ту чи ту форму поведінки, а, отже, заперечувати важливість її формування немає ніякого сенсу. А моралізування – це «нехитре комбінування ходячих життєвих приписів» [14], коли вони штучно педалюються, нав'язливо підкреслюються, доносяться до

свідомості вихованців. Пам'ятати про це слід обов'язково, бо доволі часто поразки і прорахунки в системі виховання обумовлюються тим, що перше підміняється другим. Сьогодні ж, коли українське суспільство стоїть перед проблемою докорінного перегляду принципів і підходів до організації всієї виховної роботи в дошкільних, шкільних та вишівських навчальних закладах, ця проблема набуває особливої громадської ваги. А тому і звернення до віршів сучасного українського поета Анатолія Костецького (1948 – 2005 рр.), у яких порушено морально-етичні питання, видається нам доволі актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча А. Костецький є автором понад п'ятдесяти поетичних та прозових збірок, лауреатом літературних премій імені Лесі Українки, М. Трублаїні, О. Копиленка за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва, однак його ім'я ще недостатньо представлене в критично-літературознавчих дослідженнях. Це переважно вступні статті до поетичних збірок [20; 17] або післямова до книги, народженої тим, що А. Костецький упродовж кількох років вів на українському радіо передачу для дітей «Пригоди славнозвісних книг» [4]. Маємо й декілька невеликих оглядових статей [3; 6; 13] та інформаційних Інтернет-повідомлень [1; 2; 10; 11]. Представлено ім'я письменника і в підручнику В. Кизилової та В. Пушко «Дитяча українська література» [5]. Також є декілька статей методичного характеру, у яких, крім біографічних відомостей та стислої загальної характеристики творчості, подано розробки уроків різних типів та мети [16; 18; 19]. У силу того, що практично всі статті близькі за змістом (біографічні відомості, початок творчості, стислий огляд окремих творів), ми зосередимося лише на окремих думках авторів, що порушують низку питань, яким присвячена й наша розвідка.

По-перше, різними дослідниками відзначається одна з характерних рис творів А. Костецького – їхній оптимізм, життєрадісна наснаженість, часто художньо виражені в гумористичній формі. Наприклад, В. Нестайко пише: «Змінюватиметься життя – змінюватимуться і школярі, й реалії шкільного життя <...>, але твори його не старітимуть своїм настроєм, своїм оптимізмом, гумором та іронією» [17, с. 6]. Вагомість цього зауваження вбачається в тому, що життєві, зокрема й морально-етичні, принципи, сповідувані поетом, доносилися до читача не нав'язливо, без моралізаторських проповідей, а становили саму квінтесенцію художнього твору.

По-друге, це особлива форма спілкування з читачами, оснований на прекрасному знанні вікових особливостей дітей. Так, О. Кавуненко зауважує: «Анатолію Костецькому щастило ніби не виходити з віку своїх героїв. Без знання психології дітлахів, вміння перевтілюватися й невимушеного, філігранного володіння технікою слова, цього, звісно, не досягнеш. Отож далеко не кожному, навіть маститому, літератору вдається ненав'язливо увійти в дитячий світ» [4]. А своєрідне продовження цих спостережень знаходимо в міркуваннях А. Мовчун, яка зазначає, що в поезіях А. Костецького міститься безліч природних дитячих «Чому?», і при цьому критик робить такий висновок: «Такі віршовані загадки

наче передбачають ясну авторську відповідь: „Не знаєте? Так і я не знаю!” Не чекали? А малі читачі нехай думають над ними разом із героями віршів. Цілком імовірно, що відповідь вони знайдуть! Адже автор не дав готової...» [13]. Як бачимо, указано на таку характерну рису віршів А. Костецького, як уміння вчити без повчання.

Саме в цьому й полягає талант справжнього педагога, що також відзначено дослідниками: «При цьому поет ніколи нудно не повчав, навпаки – приховував сміхом: міг сам по-дитячому піддразнити своїх читачів („Дражнилки”), дати їм можливість побачити свої недоліки („Чемний герой”, „Домашній твір”), відправити їх у казкову країну Навпакинню („Казка про Ніну-Навпакинню”) чи зробити завдяки „доктору ледачих наук” сім неділь у тижні („Казка про сім неділь у тижні”). А його вірш „Бюро знахідок” – це цілий моральний кодекс для дітей. Усе в цьому незвичайному бюро: і совість, і дружба, і сміх – і майже все можна повернути, окрім ... загубленого часу» [7, с. 37 – 38]. Тому генетично успадковані педагогічні задатки (обоє батьки Анатолія – педагоги) так органічно проявилися у віршах «шкільної» тематики. Не випадково Б. Чалий підкреслював: «У жодного поета не знайде читач стількох шкільних сюжетів. Анатолій Костецький – один із чільних співців шкільної вольниці. Тепло, але часом і дошкульно, говорить він із нашим школярем – володарем чи не найважчого в світі портфеля. І не без моралі. Рідкісно поєднуються в нього вагома сатира з цілющою батьківською усмішкою» [4]. І знову наголосимо, що критиком відзначається така важлива якість поезій, як наявність моралі, моральності, проголошення якої відбувається суто художніми засобами.

І наостанок нашого огляду зауважимо, що певну недостатність літературознавчого матеріалу про А. Костецького можна компенсувати міркуваннями самого письменника, у яких також ідеться про змістово-естетичні принципи його творчості. Так, звертаючись до майбутніх читачів своєї книги «Мої та твої таємниці», поет досить влучно окреслив важливу якість своєї творчої манери: давати можливість посміятися всім – авторові зі своїх героїв, маленьким читачам – як з автора, так і з самих себе. Це дуже корисно, бо «там де справжній сміх, справжній гумор – там і справжній розум, і справжня думка» [8, с. 7]. Повністю поділяючи позицію письменника, зазначимо, що для досягнення поставленої змістової мети (формування певних моральних якостей) він свідомо відмовляється від моралізування, віддаючи перевагу художній проникливості й переконливості творів (у цьому разі комічна пафосна наснаженість).

Формулювання цілей статті. Проведений огляд критично-літературознавчих робіт дозволяє констатувати, що в загальних рисах дослідники відзначали прихильність А. Костецького до моральних аспектів у поведінці дитини, але необхідно здійснити цілий ряд уточнень та деталізацій. Тому в подальшому ми зосередимося на таких моментах:

– окреслимо кілька тематичних груп, у яких морально-етичні проблеми відіграють провідну роль;

– проаналізуємо, якими виражальними засобами підкреслюється моральна спрямованість поезій;

– визначимо деякі жанрові особливості віршів, що сприяє розкриттю їхньої моральної наснаженості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на визначення моральності наведеного вище, зауважимо, що її основна функція – сприяти виробленню в людині певних норм, правил, поведінки, стосунків, ставлення до когось і до чогось, на підставі чого можна стверджувати, що ця людина, за великим рахунком, здатна творити добро або зло. І це присутнє практично в кожному художньому творі, тому ми, не претендуючи на всю повноту охоплення тематичного простору віршів А. Костецького, означимо декілька тематичних груп, у яких, на наш погляд, найчіткіше проявляються ті життєві позиції, принципи письменника, які б він хотів виховувати у своїх читачів. Такими групами є: 1) вірші, насичені оптимістичним ставленням до життя („Не плачте”, „Навіщо плаче хлопчик?”, „Починай малюнок сонцем!”, „Моя зірка”, „Джміль про сонечко гуде ”); 2) поезії про колективізм та дружбу („Пісня для всіх”, „Спека”, „Таємниця дерев”, „Секрет”, „Хвостата мова”, „Утрюх”, „Буває все”, „Про друга”); 3) ставлення до навчання („Новенька”, „Що сталося”, „Головна професія”); 4) змалювання світу дорослих та дітей („Про дорослих”, „Моя кишеня”, „Кому що сниться”, „Сонечкова мама”, „Все починається з мами”, „Дай, бабусю, поцілую”); 5) вірші, у яких змальовано різноманітні морально-етичні ситуації („Про різні руки”, „Чемний герой”, цикл „Бюро знахідок”, „Добра порада”, „Лінивий Пилип”, „Збори”, „Невсидющий Василь”, „Балакучий Михайло”, „Лінь”).

Навряд чи хто заперечуватиме, наскільки для людини важливо перебувати в оптимістичному настрої, вірити у власні сили, бути готовою до подолання труднощів. Для одних, напевне, це доволі природний стан, іншим же доводиться докладати багато не стільки фізичних, скільки моральних та психічних зусиль, щоб виробити в себе оптимістичне світовідчуття. Саме цим і переймається А. Костецький, налаштовуючи своїх юних читачів уже в такому віці не впадати у відчай при будь-яких негараздах, завжди відчувати приплив позитивних емоцій та душевної рівноваги. Показовою в цьому плані є поезія „Навіщо плаче хлопчик?”

Цей вірш привертає увагу не стільки своїм змістом (там усе доволі прозоро – образ дитини, яка постійно плаче), скільки виражальними засобами, які передають авторське ставлення до зображуваного. Художня тканина твору ґрунтується на двох взаємопов’язаних стилістичних фігурах – паралелізм та риторичне питання. Перша допомагає відокремити „природне” для природи від „неприродного” в поведінці дитини: по весні плаче бурулька, ранок „плаче” росюю, плаче дощик, аби полити трави, тому плач дитини сприймається як щось аномальне, і саме ця оцінка підсилюється авторським риторичним питанням:

А навіщо хлопчик

плаче –

я не знаю... [9, с. 15].

Свідомо уникнувши прямої повчальної відповіді, поет залучає до творчої співпраці юного читача, налаштовує його на активізацію власних життєвих принципів.

Іншою особливістю віршів цієї тематичної групи є їхня образна символіка. Практично в кожному із творів присутнє сонце. Напевне, не варто говорити про солярний характер творчості А. Костецького, однак цей образ не варто ігнорувати, бо в ньому полягає значна оціночна роль: не бачать сонця *плаксії*, привітність хлопчика до джмеля обумовлено тим, що той „про сонечко гуде”, а вірш „Починай малюнок сонцем!”, у якому подано поради юним художникам, що і як треба малювати, завершується безпосереднім закличком:

Щоб і ти, мій друже, сонцем, —

чуєш? – сонцем,

т і л ь к и с о н ц е м

всі малюнки

починав! [9, с. 22].

Як бачимо, вірш не позбавлений прямого авторського звертання до читача (і це спостерігається в цілому ряді творів!), але в цьому разі воно цілком художньо виправдане, бо сонце як символічний образ має надзвичайно древню традицію, зрікатися якої було б недоречно.

Не меншого значення в житті людини, ніж оптимізм, набуває й відчуття колективізму та дружби. Не випадково фольклорна скарбниця будь-якого народу сповнена висловлювань типу: «Людина без друзів – що дерево без коріння». Тож важливо осмислити не змістове спрямування творів, виокремлених у другу тематичну групу, а ті художні підходи, до яких удається поет. У зв'язку з цим зосередимося на віршах, у яких образна система представлена рослинно-тваринним світом. Звернення до таких образів не випадкове, бо загальновідомо, що діти, особливо дошкільного та молодшого шкільного віку, не відокремлюють себе від навколишнього середовища, ототожнюють свої почування зі станом рослин та тварин, тому все, сказане про дерева („Таємниця дерев”) і цуценя („Хвостата мова”), сприймається ними як реальність, як істина, яку варто запам'ятати. Коли читаєш вірш „Таємниця дерев”, може здатися, що маємо прийом персоніфікації, але, напевне, це не зовсім так. Читач опиняється не в простому, а в казковому лісі, створеному уявою автора, однак це і є той реально-казковий світ, у якому до певного часу перебуває юний читач, а отже, він і переймається почуваннями героїв твору:

Чом дерев

багато в лісі?

Бо гуртом їм –

веселіше!

Бо чудово

всім відомо:

краще – разом,
ніж самому! [9, с. 41].

Приєм паралелізму властивий і поезії „Буває все”. Уся перша й майже повністю друга строфи – це картини буремної, не зажди сприятливої природи: сніг, дощ, квіти утрачають колір у саду. Створивши відповідний емоційно-кольоровий настрій, закінченням другої строфи автор повністю заперечує його, наголошуючи на вагомості такого почуття як дружба:

Лиш не бува ніколи,
щоб друг
 тебе
 забув [9, с. 24].

Остання строфа ніби повертається до емоційно-тривожного стану першої строфи, але вже на рівні людських взаємин, бо трапляється, що друг тебе може забути. Однак на підставі цієї констатації миттєво робиться висновок іншого сенсу: він не справжній, він ніщо. Як бачимо, однозначно й чітко сформульована моральна сентенція, але її повчальний вплив на читача досягається не логічними умовиводами, а художньо виправданим перебігом різноманітних емоцій, які й залишають незабутній слід у дитячій душі.

Відомо, скільки зусиль (і часто марних!) докладають батьки, педагоги, щоб прищепити дитині любов до навчання, викликати бажання старанно й наполегливо здобувати шкільні знання. Не залишається осторонь цієї проблеми й А. Костецький, знаходячи для цього свої шляхи її розв’язання. Він звертається не до проповідування, а переконування конкретним прикладом. Так, герой вірша „Новенька” самостійно доходить висновку, що прихильність дівчинки завойовується не химерними вибриками (однокласники ходили перед новою ученицею на руках, стояли на голові, голосно свистіли), але ж вона віддала перевагу спокійному відмінникові Юркові. Така прихильність дівчинки красномовніша за будь-які нотації, тому цілком природно звучить хлопчаче резюме:

«Ну що ж!
Не дуже й треба!» —
подумав я
про себе.
І вирішив —
до літа
відмінником
зробитись!.. [9, с. 62].

На настроєво-емоційній динаміці вибудовується й вірш „Що сталося?”. Його кольорова палітра зіткана із сонячно-синіх і насуплено сірих фарб, які заповоняють дитяче світосприйняття, бо герой отримав погану оцінку. А ми вже відзначали, що оптимістичність – це природна властивість внутрішнього світу як

автора, так і його персонажів, тому герой і бажає повернути всім яскраві кольори, а для цього необхідно „п'ятірки отримувати щодня”. Отже, не дидакал, не побоювання «кнута» примушують дитину по-іншому ставитися до своїх учнівських обов'язків, а внутрішня душевна потреба, набуваючи при цьому психологічно-домінувального стимулу.

Авторська концепція розуміння сутності понять добро/зло, порядність/непорядність неодмінно включає в себе й осмислення характеру взаємин між дитиною та дорослими (батьками). Із цього приводу один із критиків зауважує, що А. Костецький «твердо впевнений у тому, що дитиною бути краще, ніж дорослим. Бо дитинство – то пора, коли дитина відкриває для себе світ. І вірші Анатолія Костецького допомагають робити такі відкриття: подекуди радісні і щасливі, подекуди кумедні, подекуди сумні» [7, с. 37]. Погоджуючись із тим, що А. Костецький завжди прихильно ставиться до дитини, відстоює її інтереси (вірш „Про дорослих”), усе-таки зауважимо, що характер взаємин «дитина – дорослий» автором сприймається більш діалектично, нетрафаретно. Підтвердженням цьому є поезія „Кому що сниться”. Знову спираючись на улюблений прийом паралелізму (зображення того, що може снитися різноманітним природним явищам), а це налаштовує читача на приязне сприйняття всієї інформації, письменник занурюється в сні батьків:

А татусю й мамі
сниться сон далекий,
що вони так само,
як і я, —
маленькі... [9, с. 210].

Подібний фінал знімає традиційне протиставлення «батьки – діти», примушуючи насамперед дитину замислитися над тим, а що Я в принципі знаю про своїх батьків, чи можу зрозуміти їхні прагнення, бажання, чи зможу оцінити, яке місце в їхньому житті посідаю власне Я. Усвідомлюючи сутність дорослого як особистості, яка ніколи не забуває свого дитинства, читач не лише починає більше цінувати період власного дитинства, його неповторність, але й переймається відповідальністю перед власними батьками, що сприяє утвердженню дійсно партнерських взаємин різних за віком, але об'єднаних єдиними родинними зв'язками людей.

Виділена нами група віршів морально-етичного спрямування найчастіше опинялася в полі зору критиків, тому ми поглянемо на них через жанрову призму, бо жанр як художньо-естетична форма слугує найадекватнішій реалізації змістового спрямування твору. На жанрову динаміку поезій А. Костецького було звернено увагу («щоб уникнути самоповторів, він вільно переходив із одного жанру в інший» [7, с. 38]), отже, спробуємо представити деякі жанрові дефініції, з'ясовуючи їхню зображувально-виражальну цінність.

На увагу заслуговує група віршів циклу „Дражнилки” (зб. „Бюро знахідок”): „Лінивий Пилип”, „Невсидючий Василь”, „Балакучий Михайло”. Їх

усіх об'єднує сатиричне висміювання негативних якостей у поведінці дітей, карикатурне змалювання персонажів (балакучий Михайло, наприклад, схожий на вітряк), гротесковість ситуацій (лінивого Пилипа можна підійняти лише підйомним краном). Це, безумовно, давало право самому А. Костецькому визначати їхню жанрову природу як дражнилки. Але є й інший дуже близький до фольклорної дражнилки літературний жанр епіграми, якому також властива сатирична спрямованість, карикатурність, гротесковість тощо. Суттєва ж відмінність між жанрами, як нам видається, полягає в тому, що для епіграми характерна несподівана, дотепна кінцівка [12, с. 131]. Власне це ми і спостерігаємо у віршах „Лінивий Пилип” та „Балакучий Михайло”:

Дуже важко
жить Пилипу:
де не ляже —
там
прилипне,
і лише
підйомним краном
підніма Пилипа
мама [9, с. 84].

Як бачимо, відмінність між дражнилкою та епіграмою не настільки різюча, але саме парадоксальність розв'язки особливо врізається в пам'ять, залишає необхідний емоційний слід, підказуючи дитині правильність вибору у відповідній ситуації.

Своєрідним у жаровому відношенні є й вірш „Добра порада”. Головні герої – свиня та осел, хоча й добре знайомі, ніколи через свою пихатість та упертість не вітаються. Зрозуміло, що образи тварин – це лише прикриття певних людських характерів, типів, а це явні ознаки байки. Підтвердженням тому, що це образи-типи, можуть слугувати народнорозмовні фразеологізми „осляча впертість”, „свиняча невдячність”, обумовлюючи й поведінку змальованих автором персонажів:

Свиня
міркувала:
«Що взять
з віслюка!
Осел – це осел.
То вже вдача така!...»

Осел
міркував:
«Так і пре
навмання!

Ох,

правдоньку

кажуть:

свиня – це свиня!..» [9, с. 276].

Увиразнюються байкові ознаки твору й тим, що він завершується традиційною для цього жанру мораллю:

Як хочеш ослом чи свинею

не стати,

затям:

краще першим

завжди

привітатись! [9, с. 276].

Отже, уміло й доречно звертаючись до різних жанрів, А. Костецький досягає необхідного зображувально-виражального ефекту, говорячи з дітьми про важливі для них морально-етичні якості.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє не лише сформулювати певні уявлення про особливості творчості А. Костецького, а й визначити напрями подальших літературознавчих досліджень:

– детально розглянути зображувально-виражальні засоби, які є провідними для поезій автора, з'ясувати їхню естетичну вагомість;

– визначити системи віршування, до яких звертається поет, осмислити їхнє функціональне спрямування стосовно увиразнення змістового спрямування творів;

охарактеризувати образну систему фантастичної прози А. Костецького, виявити засоби характеротворення персонажів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анатолій Георгійович Костецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання <https://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Анатолій Костецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання <http://ukrlit.vn.ua/biography/kostetsky.html>

3. Єфімов О. Все - як насправді / О. Єфімов // Літературна Україна. - 1994. - 17 лют. – С. 6.

4. Кавуненко О. Післямова, або Штрихи до портрета письменника Анатолія Костецького на тлі його роздумів про дитячу літературу і виховання художнім словом [Електронний ресурс] / О. Кавуненко. – Режим доступу до видання <http://www.biblioteka.volyn.ua/konkursy/3188/>

5. Кизилова В. В., Пушко В. Ф. Дитяча українська література. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. Кизилова, В. Пушко. – 5-те вид., перероб. і доп. – Луганськ : СПД Резнікова, 2013. – С. 242 – 247.

6. Кодлюк Я. П., Одинцова Г. С. Розповіді про письменників / Я. Кодлюк, Г. Одинцова. - Тернопіль, 2001. - С. 47 – 48.

7. Костецький А. «Моя партія – це діти» / А. Костецький // Шкільна бібліотека. – 2011. – № 5. – С. 37 – 50.

8. Костецький А. Дорогі дівчатка і хлоп'ятка! / А. Костецький // Костецький А. Г. Мої та твої таємниці: Вірші та казки. Для мол. шк. віку. – К. : Видавництво «Початкова школа»,

2003. – С. 7.

9. Костецький А. Г. Мої та твої таємниці: Вірші та казки. Для мол. шк. віку / А. Костецький. – К. : Видавництво «Початкова школа», 2003. – 352 с.

10. Костецький Анатолій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання http://bobrino24.ucoz.ru/publ/izvestnye_ukrainskie_pisateli/anatolij_kosteckij/1-1-0-42

11. Костецький Анатолій Георгійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання <http://ukrcenter.com>

12. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів / В. Лесин, О. Пулинець. – вид. 3-тє, перероб. і доп. - К. : Радянська школа, 1971. – 486 с.

13. Мовчун А. Співець дитячих таємниць [Електронний ресурс] / А. Мовчун. – Режим доступу до видання <http://www.biblioteka.volyn.ua/konkursy/3188/>

14. Моралізування. Вікіпедія – Режим доступу до видання <http://sum.in.ua/s/moralizuvannja>

15. Моральність. Вікіпедія. – Режим доступу до видання <https://uk.wikipedia.org/wiki/Моральність>

16. Назарко Н., Скоропад С. Все про тебе та про всіх (Свято за творами А. Костецького, 3-4 класи) / Н. Назарко, С. Скоропад // Початкова школа. – 2013. - № 11. – С. 59 – 60.

17. Нестайко В. До читачів цієї книги / В. Нестайко // Костецький А. Г. Мої та твої таємниці: Вірші та казки. Для мол. шк. віку. – К. : Видавництво «Початкова школа», 2003. – С. 5 – 6.

18. Поетична майстерня. Анатолій Костецький. Дивна звичка [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання <http://posibnyk.com/lessons/19-1-0-2715>

19. Презентація на тему «Анатолій Костецький - дітям» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання <http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/anatolij-kosteckiy-dityam.html>

20. Чалий Б. Джміль про сонечко гуде... / Б. Чалий // Костецький А. Все про тебе та про всіх. - К. : Веселка, 1988. - С. 5 – 9.

МОРАЛЬНОСТЬ БЕЗ МОРАЛИЗАЦИИ: ОСОБЕННОСТИ РАСКРЫТИЯ МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ В ДЕТСКИХ СТИХОТВОРЕНИЯХ АНАТОЛИЯ КОСТЕЦКОГО

Валерий Сиротенко

кандидат филологических наук, доцент

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»,

г. Славянск Донецкая область, Украина

valerij.s.kram@gmail.com

Аннотация. Статья направлена на изучение того, каким образом А. Костецкому удается обращаться к значимым для становления личности ребенка этическим принципам, следование которым означает возможность творить добро. С этой целью стихотворения писателя разделены на пять тематических групп, каждая из которых отражает приоритетное этическое начало (оптимизм, дружба, старательное отношение к учебе, взаимоотношения между детьми и родителями, моральные качества ребенка). Содержательно-художественный анализ произведений каждой тематической группы осуществляется с учетом особенностей выразительных средств (стилистические фигуры, образная символика, жанровая специфика),

доминирующих в каждой из них. Благодаря этому выразительно прослеживаются отстаиваемые автором моральные позиции, а также художественные средства, служащие их эмоционально-эстетической реализации.

Отмеченные содержательно-художественные особенности произведений гарантируют их углубленный литературоведчески-методический анализ при изучении стихотворений А. Костецкого в начальных классах.

Ключевые слова: моральность; морализаторство; морально-этическая проблематика; параллелизм и риторический вопрос как стилистические фигуры; персонификация; сатирический пафос; гротеск; карикатурность; эпиграмма и басня как литературные жанры.

MORALITY WITHOUT MORALIZING: FEATURES OF REVEALING MORAL AND ETHIC PROBLEMS IN ANATOLYI KOSTETSKYI'S VERSES FOR CHILDREN

Valerii Syrotenko

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
SHEE "Donbas State Pedagogical University"

Sloviansk, Donetsk region, Ukraine

valerij.s.kram@gmail.com

Abstract. The article is aimed at finding out how A. Kostetskyi succeeds to touch upon important ethic principles that turn a child into a personality who will be able to distinguish between good and evil and act accordingly. The definitions of morality/moralization are viewed in this context. The first one is comprehended as a necessary trait of an individual that can be formed in various ways, the other one is an artificial statement of something that does not find its artistic embodiment. In this connection rhymes by A. Kostetskyi can show us five thematic groups (at certain convention): 1 - verses saturated with optimistic attitude toward the life; 2 - poetry about collectivism and friendship; 3 - attitude toward studying; 4 – an image of the world of adults and children; 5 - verses depicting various moral and ethical situations in them.

The message of verses of the first thematic group consists in the fact that A. Kostetskyi starts influencing his young readers already in their delicate age teaching them not to despair at any odds, always feel positive emotions and maintain mental equilibrium. One of the most representative verses in this case is "Why does a boy cry?" The expressive fabric of this work is based on two connected stylistic devices such as parallelism and rhetorical question. The first one helps us separate "natural" from "unnatural" in the child's behaviour: an icicle sheds tears in spring, morning dew "cries", rain drops tears down to water grass, that is why a child's tears are perceived as something anomalous, and this estimation increases with the use of authorial rhetorical questions.

Other feature of the verses of this thematic group is their vivid symbolism. Practically in each of them the sun is present. Probably we should not get fixed on solar character of A. Kostetskyi's works, however, this trait should not be ignored either, because it has an immense evaluation role: cry-babies do not notice the sun; affection of a boy to a bumble-bee is stipulated by the fact that it "buzzes about the sun", and "Begin your picture with the sun" is his advice given to young artists, any picture is bound to be fine if you start it with drawing the sun.

The theme of collectivism and friendship also often opens up through the vivid system presented by the flora and animal world. When we read a poem "Secret of trees", one can think we deal with such a device as personification, but probably it is not quite so. Readers find themselves not in a habitual world but in a fairy-tale forest created by the imagination of the author, however it is

exactly the fairy-tale world where a young reader lives for a while, that is why we are overwhelmed by feeling and adventures of the verse characters.

To stimulate a child's wish to study A. Kostetskyi versus, A. Kostetskyi chooses not propagating, but leading by concrete example. The main character of his verse "Newcomer" independently comes to the conclusion that the new girl in class gets favours not by whims or tricks, she is a hard worker in class, that is why the boy's conclusion sounds natural – he should also strive to become a top student in his class.

The authorial conception of understanding of good/evil, decency/dishonour certainly includes his comprehension of mutual relations between a child and adults (parents). A. Kostetskyi always has his favour on a child's side, he defends child's interests ("About adults"); however, the character of relations between a child and adults is perceived by the author in a more dialectical, unstencilled way. The best proof of it is his verse "Who dreams of what". In their dreams parents see themselves as kids, and this outcome annihilates the traditional contrast "parents vs children", compelling any child to think, what I know about my parents, if I can understand their aspirations, desires, or if I am able to estimate what place in their life is occupied by me; and this is how partner relations of different generations are established between related people of different ages.

The verses of moral and ethical nature should be viewed through a genre prism, as a genre being both artistic and aesthetic form that serves the most adequate realization of the main message of a work. In this regard the poetries "Lazy Pylyp", "Restless Vasyly", "Talkative Mykhailo" are peculiar satiric derision of negative features in behaviour of children, ludicrous image of personages, grotesque situations and unexpected, extremely witty conclusion make them the best candidates for the epigram genre. And the verse "Kind advice", where certain types of human characters open up through the characters of a pig and a donkey, is classified as a fable. Thus, skilfully and appropriately using different genres, A. Kostetskyi achieves a necessary depicting and expressive effect speaking with children about things that are important for them in terms of morality and ethics.

Key words: morality; moralization; moral and ethical range of problems; parallelism and rhetorical question as stylistic figures; personification; satiric fervor; grotesque; ludicrousness; epigram and fable as literary genres.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Anatolii Heorhiiiovych Kostetskyi. – Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki> [in Ukrainian].
2. Anatolii Kostetskyi. – Retrieved from: <http://ukrlit.vn.ua/biography/kostetsky.html> [in Ukrainian].
3. Yefimov, O. (1994). Vse - yak naspravdi [Everything like true] Literaturna Ukraina – Literary Ukraine, 17 liut., S. 6 [in Ukrainian].
4. Kavunenko, O. Pisliamova, abo Shtrykhy do portreta pysmennyka Anatoliia Kostetskoho na tli yoho rozdumiv pro dytiachu literaturu i vykhovannia khudozhnim slovom [Post-mortem, or Strokes to the portrait of Anatoly Kostecki's writer on the background of his reflections on children's literature and the education of an artistic word]. Retrieved from: <http://www.biblioteka.volyn.ua/konkursy/3188/> [in Ukrainian].
5. Kyzlyova, V. V., & Pushko, V. F. (2013). Dytiacha ukrainska literatura [Children's Ukrainian Literature]. Luhansk : SPD Rieznikova [in Ukrainian].
6. Kodliuk, Ya. P. & Odyntsova, H. S. (2001). Rozpovidi pro pysmennykiv [Stories about writers]. Ternopil [in Ukrainian].
7. Kostetskyi, A. (2011). «Moia partiia – tse dity» [My party is children]. Shkilna biblioteka – School Library, 5, 37-50 [in Ukrainian].
8. Kostetskyi, A. (2003). Dorohi divchatka i khlopiatka! [Dear boys and girls!] Moi ta tvoji taiemnytsi: Virshi ta kazky – My and your secrets: Poems and fairy tales. Kyiv : Vydavnytstvo

«Pochatkova shkola» [in Ukrainian].

9. Kostetskyi, A. H. (2003). *Moi ta tvoi taiemnytsi: Virshi ta kazky*. – My and your secrets: Poems and fairy tales. Kyiv : Vydavnytstvo «Pochatkova shkola» [in Ukrainian].

10. Kostetskyi Anatolii. – Retrieved from http://bobrino24.ucoz.ru/publ/izvestnye_ukrainskie_pisateli/anatolij_kosteckij/1-1-0-42 [in Ukrainian].

11. Kostetskyi Anatolii Heorhiiovych – Retrieved from <http://ukrcenter.com> [in Ukrainian]

12. Lesyn, V. M. & Pulynets, O. S. (1971). *Slovnyk literaturoznavchych terminiv* [Vocabulary of literary terms]. Kyiv : Radianska shkola [in Ukrainian].

13. Movchun, A. *Spivets dytiachykh taiemnyts* [Singer of children's secrets]. Retrieved from: <http://www.biblioteka.volyn.ua/konkursy/3188/> [in Ukrainian].

14. *Moralizuvannia*. Vikipediia. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/moralizuvannja> [in Ukrainian].

15. *Moralnist*. Vikipediia. Retrieved from: Rezhym dostupu do vydannia <https://uk.wikipedia.org/wiki/Moralnist> [in Ukrainian].

16. Nazarko, N., & Skoropad, S. (2013). *Vse pro tebe ta pro vsikh (Sviato za tvoramy A. Kostetskoho, 3-4 klasy)* [All about you and about all (Holiday on the works of A. Kostetskyi, 3-4 classes)]. *Pochatkova shkola – Primary school*, 11, 59-60 [in Ukrainian].

17. Nestaiko, V. (2003). *Do chytachiv tsiiei knyhy* [To the readers of this book]. *Moi ta tvoi taiemnytsi: Virshi ta kazky – Moi ta tvoi taiemnytsi: Virshi ta kazky*. A.H. Kostetskyi. – Kyiv : Vydavnytstvo «Pochatkova shkola» [in Ukrainian].

18. *Poetychna maisternia*. Anatolii Kostetskyi. *Dyvna zvychka* [Poetic workshop. Anatolii Kostetskyi. Strange habit]. – Retrieved from: <http://posibnyk.com/lessons/19-1-0-2715> [in Ukrainian].

19. *Prezentatsiia na temu «Anatolii Kostetskyi – ditiam»* [Presentation on the theme "Anatolii Kostetskyi – for children"]. – Retrieved from: <http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/anatolij-kosteckiy-dityam.html> [in Ukrainian].

20. Chalyi, B. (1988). *Dzhmil pro sonechko hude...* [Bumblebee about the ladybird buzzing..]. *Vse pro tebe ta pro vsikh – All about you and about all (A. Kostetskyi)*. – Kyiv: Veselka [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
01.11.2017 р.